

УДК 159.95

Алісва Еліна Юрїївна, аспірантка кафедри психології, Інституту філософської освіти та науки, Національного Педагогічного Університету імені М.П. Драгоманова

e-mail: elina.82@bk.ru

ВПЛИВ КОГНІТИВНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЄВОГО ВИБОРУ

Анотація

В статті зосереджено увагу на складових структури здатності до самостійного життєвого вибору, а саме, когнітивному компоненті, досліджений та доведений тісний взаємозв'язок його розвитку зі здатністю до самостійного життєвого вибору студентів. У психологічній науці проблема вивчення здатності до самостійного життєвого вибору представлена у вигляді дослідження сутності здійснення життєвого вибору, його психологічних особливостей, структурних компонентів, тощо, та майже не розкриває можливості її формування впродовж життя особистості, зокрема у студентському віці. У даній статті ми розглядаємо, як здатність особистості до самостійного життєвого вибору можливо формувати через сукупність соціальних та психологічних чинників, що впливають на її вчасне виникнення та інтенсивний розвиток. Дослідження самостійності як особистісної якості у вітчизняній психології набуває на сьогоднішній день актуальності у зв'язку із суспільною ситуацією нестабільності, ускладненням та зниженням життєвого економічного рівня громадян, які повинні проявляти рішучість, ініціативність, сміливість, самостійність в умовах складних життєвих виборів. Висока потреба у вивченні самостійності також обумовлена поворотом теоретико-методологічної орієнтації сучасної вітчизняної психології особистості в сторону суб'єкта. Ми вважаємо, що здатність до життєвого вибору – це спроможність особистості визначати та чітко усвідомлювати альтернативи критичної ситуації, швидко оцінювати

їх за власними критеріями, ризикувати, проявляти творчу активність, експериментувати та творити власний життєвий світ.

Ключові слова: *самостійність, життєвий вибір, здатність до самостійного життєвого вибору, креативність, рефлексивність.*

Алиева Элина Юрьевна, аспирантка кафедры психологии, Института философского образования и науки, Национального Педагогического Университета имени М.П. Драгоманова

ВЛИЯНИЕ КОГНИТИВНЫХ ФАКТОРОВ НА ФОРМИРОВАНИЕ СПОСОБНОСТИ СТУДЕНТОВ К САМОСТОЯТЕЛЬНОМУ ЖИЗНЕННОМУ ВЫБОРУ

Аннотация

В статье сосредоточено внимание на составляющих структуры способности к самостоятельному жизненному выбору, а именно, когнитивном компоненте, исследована и доказана тесная взаимосвязь его развития со способностью к самостоятельному жизненному выбору студентов. В психологической науке проблема изучения способности к самостоятельному жизненному выбору представлена в виде исследования сущности осуществления жизненного выбора, его психологических особенностей, структурных компонентов и т.д., и почти не раскрывает возможности ее формирования в течение жизни личности, в частности в студенческом возрасте. В данной статье мы рассматриваем, как способность личности к самостоятельному жизненному выбору возможно формировать по совокупности социальных и психологических факторов, влияющих на ее своевременное возникновение и интенсивное развитие. Исследование самостоятельности как личностного качества в отечественной психологии приобретает на сегодняшний день актуальность в связи с общественной ситуацией нестабильности, осложнений и снижением жизненного экономического уровня граждан, которые должны проявлять решительность, инициативность, смелость, самостоятельность в условиях сложных жизненных выборов. Высокая потребность в изучении самостоятельности

также обусловлена поворотом теоретико-методологической ориентации современной отечественной психологии личности в сторону субъекта. Мы считаем, что способность к жизненному выбору - это способность личности определять и четко осознавать альтернативы критической ситуации, быстро оценивать их по собственным критериям, рисковать, проявлять творческую активность, экспериментировать и творить собственный жизненный мир.

Ключевые слова: *самостоятельность, жизненный выбор, способность к самостоятельному жизненному выбору, креативность, рефлексивность.*

Elina Y. Aliyeva, a graduate of the Department of Psychology, Institute of Philosophical Education and Science, the National Pedagogical University of M.P Dragomanova

THE INFLUENCE OF COGNITIVE FACTORS ON FORMING ABILITY OF STUDENTS TO INDEPENDENT LIFE CHOICES

Summary

The article focuses on the elements of the capacity for independent life choices, namely, the cognitive component researched and proven its close relationship to the ability of independent life choices students. In psychological science problem of studying the ability of independent life choices presented as a study of the essence exercise life choices, his psychological characteristics, structural components, etc., and almost did not disclose the possibility of forming lifelong personality, particularly in the student's age. In this paper we examine how the individual's capacity for independent life choices may form through a set of social and psychological factors affecting its timely appearance and intensive development. Research autonomy as personal quality in our psychology becomes today relevance due to the social situation of instability, complexity reduction and economic life of citizens must show determination, initiative, courage, independence in terms of complex life choices. The high demand for independence as the study due to turning the theoretical and methodological orientations modern national personality psychology toward the subject. We believe that the ability to life choices - is the

ability of the individual to identify and clearly understand the alternatives critical situations quickly evaluate them on their own criteria, risks, exercise creativity, experiment and create your own life-world.

***Keywords:** independence, life choices, the ability of independent life choices, creativity, reflexivity.*

Постановка проблеми. Проблема формування здатності студентів до самостійного життєвого вибору в умовах сьогодення набуває ще більшої актуальності. Перед сучасною освітньою системою стоїть важливе завдання: сформувати самостійну, незалежну особистість, спроможну ставити перед собою важливі життєві цілі, здійснювати їх реалізацію та брати на себе відповідальність. Виходячи з цього, при дослідженні даного психологічного феномену ми намагалися знайти відповіді на велику кількість запитань, зокрема, як на сьогоднішній час виховувати, розвивати та спрямовувати людину, щоб вона могла робити власний життєвий вибір, брати на себе відповідальність за прийняте рішення, чи є цей феномен потребою, проявом характеру або рушійною силою поведінки, чи може людина істотно впливати на формування власного життєвого шляху, усвідомлюючи свої життєві завдання, докладаючи важких вольових зусиль, проявляючи творчість, гнучкість мислення, високий рівень стресостійкості. Отже, одним з найважливіших завдань нашого дослідження було визначення теоретичних підходів до вивчення проблеми психологічних чинників формування здатності до самостійного життєвого вибору у студентському віці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробкою проблеми особистісного вибору в психології займалися такі зарубіжні психологи, як А. Адлер, А. Бандура, Ш. Бюлер, Р. Мей, В. Франкл, З. Фрейд, Е. Фром, К.Г. Юнг, І. Ялом, та вітчизняні – К.О. Абульханова-Славська, А. Блатнер, Ф.Є. Василюк, П.П. Горностай, І.В.Лебидинська, О.О. Любченко, В.А. Роменець, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко та інші [1]. Проблема самостійності в психології представлена такими радянськими та вітчизняними психологами, як І.С. Кон, О.Л. Кононко, В.К. Котирло, Г.О.Люблінська, Г.С. Пригін, С.Л. Рубінштейн,

В.І. Селиванов, Е.В. Суботський, Д.А. Цирінг, Ю.В. Яковлєва, Ю.В. Янотовська та інші [2,5]. Самостійність у психологічних дослідженнях розглядається як якість чи властивість особистості (Г.С. Костюк, О.В. Петровський, О.Г. Ковальов), як риса характеру (К.К. Платонов), як тенденція (Н.Д. Левітов), як волева властивість особистості, як здатність систематизувати, планувати, регулювати й активно здійснювати свою діяльність без постійного керівництва і практичної допомоги ззовні (В.Й. Бродовські, І.П. Патрік, В.Я. Яблонко), як узагальнена властивість особистості, що проявляється в ініціативності, критичності, адекватній самооцінці й почутті власної відповідальності за свою діяльність і поведінку, активній роботі думок, почуттів, волі (С.Ю. Головіна), що свідчить про визнання стійкості самостійності як особистісного утворення, яке забезпечує визначений характер і рівень поведінки та діяльності особистості. Проблема самостійності вивчалася дотично у напрямках аналізу її вікових аспектів (Л.А. Венгер, З.В. Гуріна, І.С. Кон, В.С. Мухіна), зокрема у студентському віці, де вона повинна виступати однією з важливих характеристик сформованої дорослої особистості, визначення поняття здатності до самостійного життєвого вибору (М. Папуш, Т.М. Титаренко), її складових (Д.А. Цирінг) та чинників формування (Н.А. Васильєва, М.Г. Стельмахович, Т.М. Титаренко) [1,5].

Т.М. Титаренко, спираючись на розуміння критеріїв готовності до здійснення життєвих виборів, виводить визначення протилежного за своїм змістом поняття «неспроможності до життєвого вибору». На її думку, це нездатність визначення альтернатив, нечітке їх усвідомлення, труднощі з самостійним визначенням критеріїв вибору та неусвідомлювана потреба змінюватися. Серед показників неспроможності вибирати, на думку Т.М. Титаренко, можна виокремити – непропорційно великий час, потрібний людині для вибору у складній, проблемній ситуації, нерозвинена здатність навчатися, засвоювати досвід своїх помилок, певна міра особистісної дисгармонійності [1]. Як вважає М. Папуш, одним з показників неспроможності вибирати є відсутність самостійності - здатності спиратися на себе.

Таким чином, виходячи з вище сказаного, можна зробити висновок про те, що здатність до життєвого вибору – це спроможність особистості визначати та чітко усвідомлювати альтернативи критичної ситуації, швидко оцінювати їх за власними критеріями, ризикувати, проявляти творчу активність, експериментувати та творити власний життєвий світ.

Дослідження самостійності як особистісної якості у вітчизняній психології набуває на сьогоднішній день актуальності в зв'язку з суспільною ситуацією нестабільності, ускладненням та зниженням життєвого економічного рівня громадян, які повинні проявляти рішучість, ініціативність, сміливість, самостійність в умовах складних життєвих виборів.

Висока потреба у вивченні самостійності також обумовлена поворотом теоретико-методологічної орієнтації сучасної вітчизняної психології особистості в сторону суб'єкта. Отже, особистісна безпомічність пов'язана з низьким рівнем суб'єктності, а самостійність – з її високим рівнем. Виражена суб'єктність людини тісно пов'язана з самостійністю, самореалізацією, самоствердженням, самовизначенням. Постійна зміна зовнішніх детермінант вимагає від індивіда усвідомлення того, що для нього є важливим, а також активного пошуку правильного рішення в ключові моменти свого життя через реалізацію своєї суб'єктності. Все це обумовлює посилення інтересу до вивчення різносторонніх феноменів „самості” людини: саморегуляції (Л.Г. Дика, О.А. Конопкін, В.И. Моросанова,), самовизначення (А.Л. Журавльов, А.Б. Купрейченко), самоствердження (Н.Е. Харламенко), самопрезентації (А.Н. Лебедев), самореалізації (Є.В. Галажинський, Л.А. Коростильова, И.В. Солоднікова), самоефективності (А. Бандура), самодетермінації (Е. Десі, Р. Райан). Всі вище зазначені поняття, на нашу думку, або схожі за своєю сутністю, або є складовими чи наслідками самостійності як психологічного феномену.

Результатом самостійності, на нашу думку, є самореалізація, або самоактуалізація - прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей (К. Роджерс), повна реалізація

справжніх можливостей (К. Хорні), внутрішня активна тенденція до саморозвитку на зразок істинного самовираження (Ф. Перлз), прагнення людини стати тим, ким вона може стати (А. Маслоу). Самореалізація є предметом уваги не тільки зарубіжних, а й вітчизняних науковців, зокрема К.О. Абульханової-Славської, Л.І. Анциферової, Г.С. Батіщева, О.Ф. Бондаренко, Є.В. Галажинського, Є.І. Головахи, Л. Когана, Л.А. Коростильової, Г.С. Костюка, О.О. Кроника, О.М. Леонтєва, П.В. Лушина, В.І. Муляр, В.Г. Панка, В.А. Роменця, С.Л. Рубінштейна, І.В. Солоднікової, Л.В. Соханя, Т.М. Титаренко та інших), які розглядали самореалізацію як переважно свідомий, цілеспрямований процес розкриття й опредметнення сутнісних сил особистості в її різноманітній практичній діяльності. Становлення суспільно активної та гармонійно розвиненої особистості великою мірою залежить від особистих зусиль самої людини, орієнтованих на самовдосконалення та самореалізацію як неодмінну умову досягнення успіху у житті (Т.В. Говорун, Л.М. Деміна, С.Д. Максименко, М.І. Пірен).

На основі аналізу психологічної літератури, нами був зроблений висновок про те, що самотійна поведінка особистості кваліфікується різними авторами як спосіб дій, що засвідчує характер ініціативності, незалежності, оптимістичного ставлення зростаючої особистості до труднощів, а самотійність розглядається як відносно стійке особистісне утворення, тенденція поведінки, прояв активності, що набуває сталої форми, перетворюється на особистісну якість, засвідчує повторюваність певного стилю і стратегії.

Якщо розглядати самотійність, за А.І. Савенковим, С.Л. Рубінштейном, С.В. Чебровською, як інтегровану характеристику особистості, необхідно виокремити її компоненти або властивості. Майже кожний з дослідників, який вивчає проблему самотійності, виділяє певні її риси або ознаки. Серед них:

- вміння ставити цілі (Н.Г. Дайрі, В.А. Іванников, Е.П.Ільїн, В.А. Крутецький, Н.Д. Левітов, В.А. Петровський, Г.С. Пригін, Дж. Ричлак, С.Л. Рубінштейн, М.В. Чумаков);

- адекватна самооцінка (С.Ю. Головін, В.Д. Іванов, Г.С. Пригін);
- активність або проактивність, тобто самоактуалізованість (А.Г. Асмолов, Дж. Ричлак, В.С. Ротенберг, Ю.В. Яковлева);
- ініціативність (А.Г. Асмолов, С.Ю. Головін, Н.Г. Дайрі);
- здатність діяти свідомо і ініціативно не тільки у знайомій обстановці, але й в нових умовах (А. Бандура, Р. Мей, В.П. Шапарь);
- наполегливість (Н.Г. Дайрі, Г.С. Пригін);
- сміливість (А.І. Савенков);
- вміння долати внутрішні та зовнішні перешкоди (Н.Г. Дайрі, В.А. Петровський, С.Л. Рубінштейн);
- саморегуляція (В.А. Іванніков, Е.П. Ільїн, В.А. Крутецький, Н.Д. Левітов, Г.С. Пригін, А.І. Савенков, М.В. Чумаков) та рефлексія (Г.С. Пригін);
- здатність мислити та аналізувати, інтелектуальність (Н.Г. Дайрі, С.Ю. Головін, С.Л. Рубінштейн, А.І. Савенков);
- критичність (С.Ю. Головін, Н.Г. Дайрі, А.І. Савенков, Г.С. Пригін);
- нестандартність, творчість мислення (А.Г. Асмолов, Н.Г. Дайрі, В.П. Шапарь);
- незалежність, соціальна автономність, нонконформність, вміння зберігати власну думку всупереч зовнішньому тиску (Т.В. Маркова, А.І. Савенков);
- відповідальність, інтернальний локус контролю, схильність брати на себе відповідальність за важливі події свого життя, а не звинувачувати в них інших людей, об'єктивні обставини чи долю (С.Ю. Головін, В.Д. Іванов, Р.Мей, А.І. Савенков, В.П. Шапарь).

Наявність великої кількості особистісних особливостей, які визначають сутність самостійності, вимагає їх структуризації та виокремлення логічно обгрунтованих компонентів. Так, наприклад, дослідниця Д.А. Цирінг [5] вивчає самостійність через аналіз її структурних компонентів, які складаються з комплексу різних особистісних особливостей.

В результаті вивчення теоретичних підходів до вивчення проблеми психологічних чинників формування здатності до самостійного життєвого вибору у студентському віці нами був зроблений висновок, що в психологічній науці проблема вивчення здатності до самостійного життєвого вибору представлена у вигляді дослідження сутності здійснення життєвого вибору, його психологічних особливостей, структурних компонентів тощо та майже не розкриває можливості її формування впродовж життя особистості, зокрема у студентському віці. На нашу думку, здатність особистості до самостійного життєвого вибору можливо формувати через сукупність соціальних та психологічних чинників, що впливають на її вчасне виникнення та інтенсивний розвиток.

Таблиця 1

Структурні компоненти здатності до самостійного життєвого вибору

Структурні компоненти	Особистісні прояви
Когнітивний	Креативність, високий рівень розвитку рефлексії
Мотиваційно-вольовий	Інтернальний локус контролю, переважання мотивації досягнень над мотивацією уникнення невдач, наявність розвиненої ціннісної сфери, високий рівень саморегуляції (ініціативність, рішучість, сміливість, організованість, наполегливість, витримка, цілеспрямованість, відповідальність)
Емоційний	Емоційна стійкість, висока самооцінка, низькі показники тривожності та фрустрованості
Поведінковий	Активність, спонтанність, легкість у спілкуванні, незалежність, здатність до ризику, самоактуалізованість

Поняття «здатність до самостійного життєвого вибору» включає в себе феномени самостійності та життєвого вибору, а значить, теоретичний аналіз передумов їх виникнення та розвитку допоможе нам розібратися та виокремити

соціальні та психологічні чинники предмету нашого дослідження. Спираючись на структуру самостійності, запропоновану Д.А. Цирінг [5], і аналіз досліджень проблеми чинників самостійності та здійснення життєвого вибору, нами була розроблена структура здатності до самостійного життєвого вибору, яка складається з 4 компонентів, зокрема, когнітивного, мотиваційно-вольового, емоційного та поведінкового, кожний з яких характеризується певними проявами (див. табл. 1). Слід зазначити, що багато структурних компонентів здійснення життєвого вибору та самостійності співпадають, що свідчить про доцільність виокремлення такого психологічного феномену як здатність до самостійного життєвого вибору.

Як видно з таблиці 1, здатність до самостійного життєвого вибору характеризується:

- когнітивними проявами особистості, тобто високими показниками креативності для можливості знаходити різні варіанти вирішення складних ситуацій, рефлексією для ретельного аналізу інформації та власних виборів;
- мотиваційно-вольовими проявами (інтернальним локусом контролю для відчуття сили та влади над зовнішніми обставинами, переважанням мотивації досягнень над мотивацією уникнення невдач для подолання конформності та максимального вираження власного Я, наявністю стійких ціннісних орієнтацій для впевненої позиції щодо різних життєвих ситуацій та високим рівнем саморегуляції для прояву таких характерних рис, як ініціативність, рішучість, сміливість, організованість, наполегливість, витримка, цілеспрямованість, відповідальність тощо);
- емоційними проявами (емоційною стійкістю для раціонального прийняття рішення, високою самооцінкою для віри у власні сили, низькими показниками тривожності та фрустрованості для зменшення хвилювання при здійсненні вибору та ефективного подолання стресових ситуацій);
- поведінковими проявами, як наслідком впливу вище вказаних характеристик особистості (активністю та незалежністю для спроможності обирати власний шлях, спонтанністю для вільного вибору, швидкого реагування на складні

ситуації та пристосування до них, легкістю у спілкуванні для адекватного самовираження, здатністю до ризику для відсутності хвилювання щодо застосування неординарних способів вирішення ситуації, самоактуалізованістю для максимальної реалізації власної особистості).

Виходячи з вище сказаного, ми маємо можливість розширити визначення поняття «здатність до життєвого вибору», запропонованого вище. Здатність до самостійного життєвого вибору – це інтегрована властивість особистості, яка має багатокomпонентну структуру та характеризується поєднанням специфічних когнітивних, мотиваційно-вольових, емоційних, поведінкових проявів особистості, спрямованих на активне перетворення дійсності та управління особистою життєдіяльністю на основі власних ціннісних орієнтацій. На наш погляд, вище вказані особистісні прояви можуть виступати психологічними чинниками формування здатності до самостійного життєвого вибору (когнітивними, мотиваційно-вольовими, емоційними, поведінковими), що вимагає додаткового експериментального дослідження.

Спираючись на структуру здатності до самостійного життєвого вибору нами були виокремлені основні, на нашу думку, психологічні чинники формування здатності до самостійного життєвого вибору (когнітивні, мотиваційно-вольові, емоційні, поведінкові), зокрема, креативність, рефлексивність, інтернальний локус контролю, мотивація досягнень над мотивацією уникнення невдач, високий рівень саморегуляції, впевненість в собі, низькі показники тривожності та фрустрованості, активність, незалежність, самоактуалізованість, здатність до ризику, вплив яких необхідно довести експериментальним шляхом у нашому констатувальному дослідженні.

Метою нашої статті є доведення гіпотези про те, що здатність студентів до самостійного життєвого вибору зумовлюється сукупністю психологічних чинників, зокрема, когнітивних (креативності для можливості знаходити різні варіанти вирішення складних ситуацій та рефлексивності для ретельного аналізу інформації та власних виборів).

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Для реалізації даної мети нами був підготовлений спеціальний комплекс діагностичних методик, завдання та зміст яких представлені нижче:

1. Методика „Вияву стилю саморегуляції діяльності” Г.С. Пригіна визначає стиль саморегуляції особистості („автономний” чи „залежний”) [3].
2. Методика «Діагностика самоактуалізації особистості» О.В. Лазукіна, адаптація Н.Ф.Каліна (САМОАЛ)) вивчає рівень рефлексії [4].
3. Методика «Діагностика особистісної креативності» Є.Є. Тунік дозволяє визначити чотири показники креативності: допитливість, уяву, складність мислення і схильність до ризику [4].

Методика «Вияв стилю саморегуляції діяльності» Г.С. Пригіна [3] дозволяє визначити рівень розвитку здатності до самостійного життєвого вибору: високий (автономний), середній (невизначений), низький (залежний). Досліджуваним пропонується підтвердити або заперечити 18 тверджень.

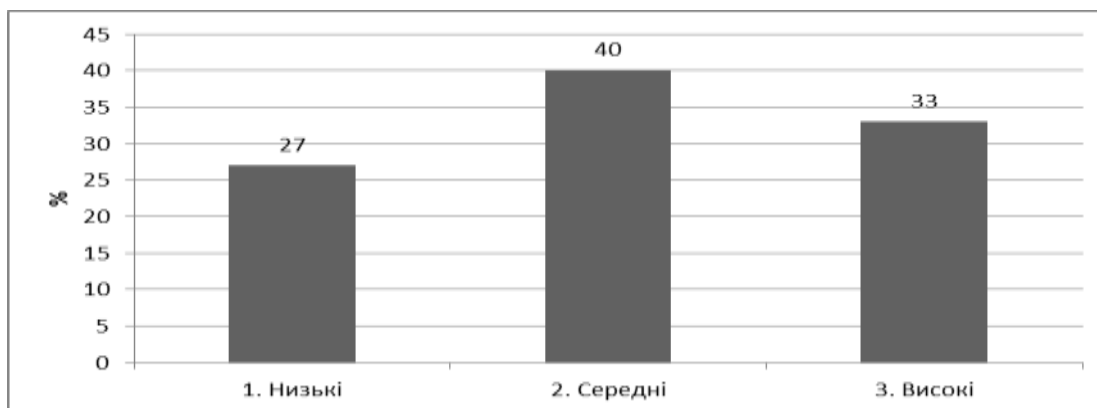
Методика «Діагностика самоактуалізації особистості» О.В. Лазукіна в адаптації Н.Ф. Каліної [4] є україномовною версією опитувальника POI (Personal Orientation Inventory), що був опублікований в 1964 році ученицею А. Маслоу Е. Шостром, спрямованого на виявлення рівня самоактуалізації особистості. Дана методика в адаптації Н.Ф. Каліної складається зі 100 питань. Досліджуваний повинен висловити своє ставлення до кожного з пунктів, обираючи одне з двох протилежних тверджень, яке найбільше відповідає його поглядам. Пункти розподіляються за 11 шкалами (орієнтація в часі, цінності, погляд на природу людини, потреба в пізнанні, креативність, автономність, спонтанність, саморозуміння, аутосимпатія, контактність, гнучкість у спілкуванні). Ця методика буюла використана нами для вивчення рівня рефлексії досліджуваних.

Методика «Діагностика особистісної креативності» Є.Є.Тунік [4] вивчає рівень розвитку чотирьох показників креативності: допитливість, уяву, складність мислення і схильність до ризику. Визначення кожного з 4 факторів креативності особистості здійснюється на основі позитивних, і заперечних

відповідей. З 50 пунктів - 12 тверджень відносяться до допитливості, 12 – до уяви, 13 – до здатності йти на ризик, 13 – до фактору складності.

Констатувальний експеримент проводився нами з 165 досліджуваними віком 17-31 рік зі студентами Інституту Природничо-географічної освіти та екології, Інституту розвитку дитини, Інституту педагогіки і психології, з 1 по 5 курс. Для інтерпретації результатів дослідження використовувався коефіцієнт кореляції Кендала, а обчислення реалізовано за допомогою спеціалізованої мови програмування для статистичних розрахунків «R» (версія 3.1).

Рівень сформованості здатності студентів до самостійного життєвого вибору, як зазначалося вище, вивчався за допомогою методики „Вияву стилю саморегуляції діяльності” Г.С. Пригіна. Отримані результати проведеного дослідження представлені на рисунку 1.

Рис. 1. Розподіл сформованості здатності студентів до самостійного життєвого вибору за рівнями (у %)

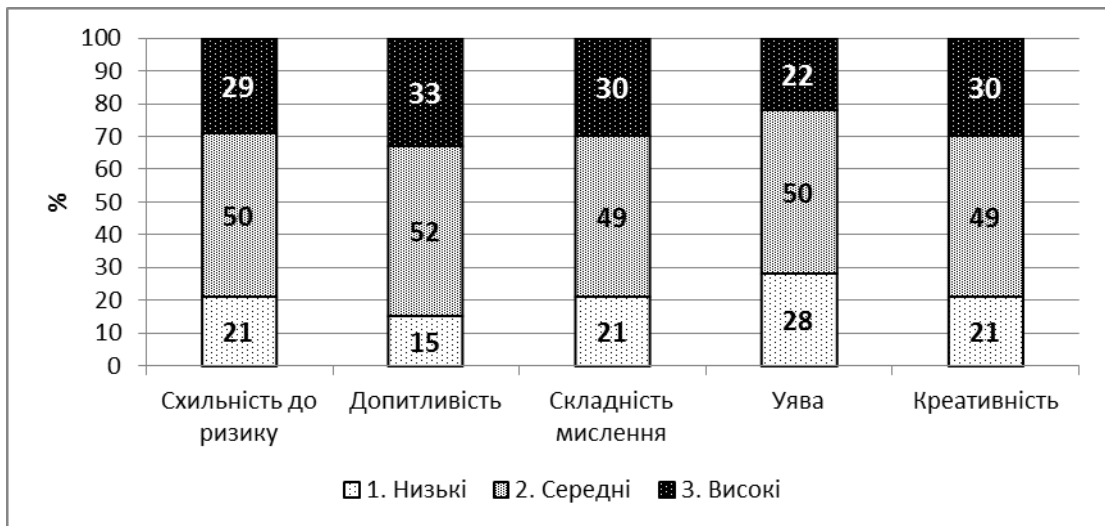
Як видно з рис. 1, середній бал сформованості здатності студентів до самостійного життєвого вибору за вибіркою складає 50,5 Т-балів, що вказує на те, що більшість досліджуваних мають середній (40%) та низький рівні (27 %) розвитку. Такий стан речей пов'язаний, на нашу думку, з тим, що студенти досить часто у цьому віці спираються на авторитет своїх батьків та значущих особистостей, залежать від них матеріально та морально, незацікавлені бути незалежними в зв'язку з небажанням брати на себе зайву відповідальність, є конформними та безпорадними перед важкими та, навіть, і простими

життєвими труднощами. Отже, виходячи з показників рівня розвитку даного феномену, можна сказати, що пошук шляхів вирішення даної наукової проблеми є актуальним на сьогоднішній день.

Рівень рефлексивності, як зазначалося вище, вивчався за допомогою методики «Діагностика самоактуалізації особистості» О.В. Лазукіна, адаптація Н.Ф. Каліної [4]. Слід зазначити, що середній бал рефлексивності студентів за вибіркою складає 49,3 Т-балів, що вказує на те, що більшість досліджуваних мають середній (46 %) та низький рівні розвитку (33 %). Такі показники пов'язані, на нашу думку, з тим, що студенти за браком часу та бажання не приділяють достатньої уваги самоаналізу, усвідомленню того, як вони виглядають в очах інших, розумінню власних переваг й недоліків, їх впливу на стосунки з оточуючими та їх майбутнє.

Рівень креативності (зокрема, її складові: допитливість, уява, складність мислення і схильність до ризику), як зазначалося вище, вивчався за допомогою методики Є.Є. Туник [4]. Отримані результати проведеного дослідження представлені на рисунку 2.

Як видно з рис. 2, показники креативності мають нормативні значення у межах 46-50 Т-балів. Відносно інших найнижчою є схильність до ризику, інші показники мають дуже подібні значення. За відсотковим розподіленням, показники креативності також знаходяться на середньому рівні. Частка середнього рівня складає 49-52 %, частка низького рівня не перевищує 28 %. Отже, можна зробити висновок, що креативність студентів характеризується переважно середнім (49 %) та низьким (21 %) рівнями, що, на нашу думку, пов'язано з репродуктивним рівнем навчання, зниженою пізнавальною активністю, конформністю та нерозвиненістю потреби у самовираженні.

Рис. 2. Розподіл показників креативності та власне креативності за рівнями (у %)

Для встановлення кореляційного зв'язку між показниками рівня сформованості здатності студентів до самостійного життєвого вибору та вираженістю когнітивних чинників (креативності та рефлексивності) нами був проведений кореляційний аналіз (див. табл. 2).

Таблиця 2

Кореляційні зв'язки між здатністю до самостійного життєвого вибору та креативністю й рефлексивністю

	Здатність до самостійного життєвого вибору
Схильність до ризику	0.15
Допитливість	0.13
Складність мислення	0.25**
Уява	-0.02
Креативність	0.17*
Рефлексивність	0.26**

* - $p \leq 0,05$; ** - $p \leq 0,01$; *** - $p \leq 0,001$ (рівні значущості)

Висновки. За результатами аналізу взаємозв'язку між рівнем сформованості здатності студентів до самостійного життєвого вибору та рефлексивністю існує значущий позитивний взаємозв'язок ($r=0,26$; $p < 0,001$), тобто при високих показниках рефлексивності досліджувані характеризуються високим рівнем сформованості здатності до самостійного життєвого вибору, і

навпаки, що доводить нашу гіпотезу про те, що сформованість здатності студентів до самостійного життєвого вибору обумовлюється рефлексивністю.

За результатами аналізу взаємозв'язку між рівнем сформованості здатності студентів до самостійного життєвого вибору та креативністю, її показниками - допитливістю, складністю мислення та уявою існує значущий позитивний взаємозв'язок та коефіцієнт кореляції коливається від 0,19 до 0,27; $p < 0,01$), тобто при високих показниках креативності досліджувані характеризуються високим рівнем сформованості здатності до самостійного життєвого вибору, і навпаки, що доводить нашу гіпотезу про те, що сформованість здатності студентів до самостійного життєвого вибору обумовлюється креативністю, зокрема, допитливістю, складністю мислення та уявою.

Таким чином, виходячи з вище сказаного, можна зробити висновок про те, що здатність студентів до самостійного життєвого вибору зумовлюється сукупністю психологічних чинників, зокрема, когнітивних (креативності для можливості знаходити різні варіанти вирішення складних ситуацій та рефлексивності для ретельного аналізу інформації та власних виборів).

Перспективами подальших досліджень ми передбачаємо опублікування результатів дослідження з кореляції емоційного компоненту і здатності до самостійного життєвого вибору.

Список використаних джерел

1. Особистісний вибір: психологія відчаю та надії / За ред. Т.М. Титаренко. – К. : Міленіум, 2005. – 336 с.
2. Пригин Г. С. Влияние особенностей саморегуляции деятельности на профессиональное самоопределение старшеклассников / Г. С. Пригин, В. И. Степанский, В. П. Фарютин // Вопросы психологии. – 1987. – № 4. – С.45–51.
3. Райгородский Д. Я Психодиагностика персонала. Методики и тесты / Д. Я. Райгородский. – М. : Бахрах-М, 2007, Т.1.

4. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П.Фетискин , В.В.Козлов, Г.М. Мануйлов. – М., 2002. - С.426-433.

5. Циринг Д. А. Самостоятельность и беспомощность у студентов высших учебных заведений / Д. А. Циринг // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 6. – С. 48–50.

References transliterated

1. Osobystisnyj vybir: psihologija vidchaju ta nadii' / Za red. T.M. Tytarenko. – К. : Milenium, 2005. – 336 s.

2. Prigin G. S. Vlijanie osobennostej samoreguljicii dejatel'nosti na professional'noe samoopredelenie starsheklassnikov / G. S. Prigin, V. I. Stepanskij, V. P. Farjutin // Voprosy psihologii. – 1987. – № 4. – S.45–51.

3. Rajgorodskij D. Ja Psihodiagnostika personala. Metodiki i testy / D. Ja. Rajgorodskij. – М. : Bahrah-M, 2007, T.1.

4. Fetiskin N.P. Social'no-psihologicheskaja diagnostika razvitija lichnosti i malyh grupp / N.P.Fetiskin , V.V.Kozlov, G.M. Manujlov. – М., 2002. - С.426-433.

5. Ciring D. A. Samostojatel'nost' i bespomoshhnost' u studentov vysshih uchebnyh zavedenij / D. A. Ciring // Vysshee obrazovanie segodnja. – 2008. – № 6. – S. 48–50.